

Котвицька В. А.

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АНАФОРИЧНІ ПОВТОРИ В РОМАНІ ГЕРТИ МЮЛЛЕР “HERZTIER”: СТРУКТУРА ТА ФУНКЦІЙНЕ НАВАНТАЖЕННЯ

Авторкою статті проаналізовано вживання анафоричних повторів окремих слів та словосполучень у романі німецькомовної письменниці Герти Мюллер “Herztier” / «Серце-звір». Досліджено структуру та схарактеризовано функції виявлених повторів.

Досліджено праці вчених, присвячені вивченню механізмів забезпечення зв'язності та цілісності тексту. Повтор є одним із текстотвірних засобів, що бере участь у продукуванні тексту. Це універсальне явище, характерне для різних типів дискурсу (в різних мовах), важливий засіб досягнення зв'язності та єдності тексту.

Серед засобів стилізації, створення експресії, динамічності, живописності тексту, емоційної насиченості в архітектурі тексту аналізованого роману Герти Мюллер чільне місце посідають повтори. Встановлено, що анафоричні повтори складають вагомий частку всіх повторів, виявлених у романі “Herztier”. З'ясовано, що найпоширенішим повтором у досліджуваному тексті є повний анафоричний повтор (такий, що репрезентує тотожні елементи, які повторюються).

Встановлено, що в тексті роману повтори виконують акцентуаційну, посилювально-актуалізаційну, експресивно-емотивну, емоційно-увиразнюючу, стверджувальну функції, функції наростання, уповільнення (тривалості) дії/розгортання подій, спонукування до роздумів, деталізації, створення фону та підтексту, функцію забезпечення симетрії синтаксичних конструкцій тощо.

Проблема функціонування повторів потребує ґрунтовного вивчення, що зумовлює пошук нових підходів, звернення до застосування різних методів дослідження та методик аналізу. Перспектива подальших досліджень вбачається в детальному вивченні різних типів повторів, не лише анафоричних, але й також епіфоричних, фразових повторів, полісиндетону, анадиплозису тощо, в різних прозових текстах німецькомовної письменниці Герти Мюллер, а також інших сучасних авторів у порівняльному аспекті.

Ключові слова: Герта Мюллер, повтор, анафоричний повтор, функція, когезія, текст, роман, проза.

Постановка проблеми. Творчість Герти Мюллер привертала увагу й ставала об'єктом досліджень українських та зарубіжних вчених (Н. М. Воробей, С. П. Маценка, С. В. Хмельковська, М. Р. Ткачівська, Г. Л. Токмань, Я. Ю. Голобородько, Т. А. Кирилова, С. О. Варецька, А. Р. Хайруліна, К. В. Андріанова). Г. Мюллер – німецька письменниця, авторка низки романів, повістей і віршів, мисткиня, громадська діячка, поборниця прав людини. Високий рівень майстерності письменниці уже відзначили літературні критики, літературознавці, знані прозаїки, представники письменницьких об'єднань і спілок. Г. Мюллер є лауреаткою численних престижних літературних нагород (варто згадати премії імені Іди Демель, Франца Кафки, Вальтера Газенклевера, Гофмана фон Фаллерслебена, Гайнріха Бьоля, Фрідріха

Гьольдерліна та ін.). У 2009 р. письменниця була удостоєна Нобелівською премією з літератури.

У своїх книгах Г. Мюллер торкається дуже важливих тем, пише про диктатуру, важкі часи, минуле, яке викарбовує величезний біль у душах свідків тоталітарного режиму. Такі твори вкрай потрібні, адже історію слід знати кожному, аби не повторювати помилок минулого. Кожна людина повинна розуміти, наскільки важливим є критичне осмислення подій минулих часів. «Час є тією невідворотною силою, яка загоєє рани та спричиняє забуття – найважчий злочин кожного народу та особистості без винятку. Творчість Герти Мюллер (звісно, беручи до уваги також її літературну значущість) виступає своєрідним нагадуванням майбутнім поколінням, своєрідним застереженням від помилок, зроблених у минулому. І в цьому є її особлива цінність» [2, с. 139].

Потужний антидиктаторський викривальний струмінь, яким пронизано творчий доробок Г. Мюллер, без сумніву, прикує увагу будь-кого, кому не байдужі загальнолюдські цінності, хто усвідомлює, які страшні наслідки тягне за собою диктаторський режим, засуджує будь-які прояви диктатури, має критичний дух, є вільним, хто знає ціну свободі, свободі в усіх її проявах (свобода слова, свобода совісті, свобода мислення, свобода вибору, свобода творчості тощо) та різних іпостасях (свобода від, свобода заради).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Метою даної статті є виявити та проаналізувати вживання анафоричних повторів окремих слів та словосполучень у романі німецькомовної письменниці Г. Мюллер "Herztier" / «Серце-звір». Анафоричним у статті називається повтор елементу тексту на початку речення, потім в наступному реченні чи низці наступних (сусідніх) речень. Для досягнення поставленої мети було вирішено розв'язати такі завдання:

1) вивчити деякі значущі теоретичні питання: визначення понять «когезія», «когерентність», дефініції повтору та його основні функції у прозовому тексті;

2) виявити усі анафоричні повтори в тексті роману Г. Мюллер "Herztier";

3) дослідити структуру та охарактеризувати функції виявлених повторів у досліджуваному тексті.

Об'єктом дослідження є анафоричні повтори, дібрані з названого роману Г. Мюллер.

Предмет аналізу – структура та функції анафоричних повторів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

На значеннєвості дослідження загальнотекстових категорій наголошували багато учених-мовознавців (І. А. Бехта, Ф. С. Бацевич, А. П. Загнітко, О. Д. Огуй, Т. П. Вільчинська, І. М. Колегаєва, В. А. Єфименко, Т. В. Радзівська, О. О. Селіванова, З. О. Пахолок, О. В. Станіслав, О. В. Бекедова, М. А. Карп, Л. І. Пац, Н. М. Івкова, І. Р. Гальперін, О. Ю. Корбут, Г. Г. Москальчук, О. П. Урбаєва, М. А. К. Халлідєй, Р. Хасан, В. Дресслер, М. Мальберг, С.-К. Тансканен, Т. Сандерс та ін.). У фокусі досліджень вчених перебувають питання інтерпретації, властивостей та функцій тексту, форми та засоби когезії, види когерентності, механізми забезпечення цілісності тексту тощо. Проте питання функціонування повторів як репрезентантів когезії, проблема вивчення особливостей різних видів повторів у контексті дискурсивної парадигми сучасного мовознавства все

одно наразі залишаються актуальними та все ще потребують ретельного й усебічного розгляду.

Цілісність і лінійна зв'язність тексту досягається шляхом механізмів когерентності та когезії. «Когезія сучасного художнього тексту регулюється у синтагматичному розрізі. Внутрішні семантичні засоби зв'язності ґрунтуються на спільності предмета опису, що є тим стрижнем, що проходить через текст і буцімто стягує його частини в єдине ціле» [1, с. 88]. Когерентність організовує частини дискурсу таким чином, що авторський задум стає зрозумілим читачеві, тобто реалізується те, що в прагматиці називається доречністю [9]. Це категорія, яка «забезпечує смисловий зв'язок між надфразовими єдностями, необхідний для виявлення гіпертеми і мікротем» [1, с. 88], значущий для інтерпретації глибинного задуму автора.

За визначенням І. Р. Гальперіна, когезія – це «особливі види зв'язку, що забезпечують континуум, тобто логічну послідовність, (темпоральну та/або просторову) взаємозалежність окремих повідомлень, фактів, дій і т.п.» [3]. Заслугує на увагу формулювання визначення когезії О. В. Станіслав: когезія – «такий різновид синтаксичного зв'язку, який на основі формальних, структурно-граматичних, логічних засобів сполучуваності речень у висловленні забезпечує його семантичну та комунікативну цілісність. Когезія встановлює формальні види зв'язку речень у висловленні, тексті; це категорія логічного плану, яка регулюється в синтагматичному розрізі. Розвиток когезійної зв'язності в багатьох відношеннях пов'язаний з удосконаленням синтаксису літературної мови» [8, с. 79].

Завдяки когезії як універсальній категорії тексту формується вербальне тло тексту, забезпечується його складна структурна єдність.

У мовознавчих працях дослідниками пропонуються різні класифікації засобів когезії. Взагалі для кожного функціонального стилю властивий свій комплекс домінуючих засобів когезії. Використання різних засобів організації зв'язку у тому чи іншому типі тексту може мати різні причини і бути зумовленим різними чинниками.

Усі засоби когезії, крім традиційно граматичних, які мають текстотвірну функцію, можна поділити на логічні, асоціативні, образні, композиційно-структурні, стилістичні й ритміко-твірні [3, с. 78]. До засобів когезії, за В. А. Єфименко, належать: 1) лексичні (анафоричний, епіфоричний, контактний повтори; лейтмотивний повтор; гіперо-гіпонімія; антонімічні та синонімічні

відношення; слова одного лексико-граматичного поля); 2) логічні (просторова логічна когезія; часова логічна когезія; метонімія); 3) граматичні (субституція; номінальний еліпсис; вербальний еліпсис); 4) стилістичні (метафора; персоніфікація; порівняння; паралелізм) [4].

Отже, виявом категорії зв'язності, репрезентантом когезії як ознаки зв'язного тексту є зовнішні засоби організації зв'язку, до яких, з-поміж інших, належить повтор.

Існує багато дефініцій повтору та немає єдиної думки щодо його типології. Одні й ті самі види повторів дослідниками по-різному тлумачаться або називаються. Тут варто зауважити, що повтор є предметом досліджень як у мовознавчих, так і в літературознавчих студіях. До того ж, учені вивчають повтори на різних мовних рівнях.

Повтор є важливим засобом досягнення зв'язності та єдності тексту. Це один із текстотвірних засобів, що бере участь у продукуванні тексту.

Завдяки повтору утримується увага читача тексту на конкретних фрагментах, які, за задумом автора, відображають основне, важливе, найвагоміше. Отже, він є засобом акцентуації уваги. Повтор є «текстотвірною комунікативною одиницею, завдяки якій досягається зображально-виражальний ефект, підкреслюються певні деталі в описах почуттів, переживань, уболівань героїв тощо, на яких той чи інший автор подекуди прагне зацентрувати увагу» [6, с. 71].

Незважаючи на те, що повтор є універсальним явищем, характерним для різних типів дискурсу (у різних мовах), однак кожен автор надає перевагу різним засобам стилізації, експресії, живописності тексту, створюючи особливу його архітектуру. Композиційне членування тексту та лексико-семантичний простір у кожного автора, звичайно, є індивідуальними.

Повтори можна вважати необхідною складовою автобіографічного роману Г. Мюллер «Herztier», адже він ними дуже насичений. Це може пояснюватися тим, що в ньому піднімаються дуже чутливі й зворушливі теми, дуже важливі для самої авторки питання. Г. Мюллер зображувала життя людей в умовах диктатури, за злочинного режиму, описуючи все не лише ювелірно точно, а й емоційно яскраво, дуже пронизливо й відверто [6, с. 72]. Повтори особливим чином експресивізують висловлення, підсилюють емоційність оповіді. Завдяки повторенню слів або словосполучень на них фіксується увага читача, тим самим посилюється їх роль у тексті. Повтор надає зв'язності, наголошує на найважливіших думках та ідеях, підкреслює упорядкованість побудови вислов-

лювання [7, с. 64]. До основних функцій повторів можна віднести такі: привернення уваги читача до основного в сюжеті, апелювання, досягнення емоційної насиченості, єдності та динамічності тексту, розвиток думки, актуалізація важливого [5, с. 62]. Саме анафоричні повтори складають вагому частку всіх повторів, якими рясніє роман.

В аналізованому тексті з метою інтенсифікації тих чи інших семантичних ознак (з метою уточнення конотативних компонентів значень слів, посилення якості предмету, вияву ознаки, деталізації, варіювання значення, тривалості, плавності дії) використовуються повтори слів різної частини мови.

Для надання експресивності вживаються прикметники, прислівники у вищому чи найвищому ступенях порівняння. Наступний уривок з тексту містить анафоричний повтор прислівника у вищому ступені:

Lieber soll die Großmutter immer singen, die Mutter immer Teig über den Tisch ziehen, der Großvater immer Schach spielen, der Vater immer Milchdisteln abhacken, als sich auf einmal wer weiß wie zu ändern. Lieber sollen diese hier so häßlich einfrieren, als andere Leuten werden, denkt sich das Kind. Lieber zwischen Häßlichen im Zimmer und im Garten zu Hause sein, als Fremden zu gehören [10, с. 212].

У першому реченні бачимо також чотирикратне вживання лексичної одиниці “immer” – для створення додаткової емоційності.

Наступні приклади демонструють багатократне вживання повтору неозначеного займенника на перших позиціях у контактних реченнях:

Jemand zog sie am Haar. Jemand lachte laut. Jemand stopfte sich die Hand in den Mund und sah zu. Jemand fing an zu weinen [там само, с. 26].

Jemand stand an der Wand und kämmte sich. Jemand schloß das Fenster. Jemand fädelt die Schnürsenkel in seine Schuhe anders ein [там само, с. 33].

У наведеному далі уривку спостерігаємо вживання повтору іншого займенника (у зазначеному випадку йдеться про стверджувальну функцію повтору):

Jedem wurde von der Schadensfreude heiß, ohne daß der Schaden jemals kam. Jedem schlich die Leiche des Diktators wie das eigene, verdorbene Leben durch die Stirn [там само, с. 70].

Окремо варто вказати на частотність багаторазового вживання особового займенника на початку сусідніх речень:

Ich fand den Schlüssel unter dem Teppich. Ich fand in der Innentasche des Koffers eine Telefonnummer und einen neuen Schlüssel. Ich ging zur

Wohnungstür, der Schlüssel paßte. Ich rief die Nummer an [там само, с. 160].

Ich sah erst im Bus, daß meine Hand vom Koffergrieff rot aufgerieben war. Ich faßte die Haltestange dort an, wo sich Tereza festhielt. Ich spürte in der Hand Terezas Ringe [там само, с. 158].

Серед самостійних частин мови, які виступають на початку розташованих одне за одним речень, в аналізованому тексті домінує прислівник “vielleicht”:

Vielleicht hätte niemand flüstern und schweigen müssen, wenn Lola im Zimmer war. Vielleicht hätte jemand Lola alles sagen können. Vielleicht hätte ich gerade Lola alles sagen können [там само, с. 34].

Vielleicht war die Melodie aus dem Wahn meiner singenden Großmutter. Vielleicht kannte ich Lieder, die ihr Verstand vergessen hatte. Vielleicht mußte mir das über die Lippen gehen, was in ihrem Kopf brach lag [там само, с. 105].

Vielleicht nur einmal, als ich ihr ohne Grund gefiel. Vielleicht, weil ich aus den Gesten meiner Hände draußen war [там само, с. 117].

Кількакратне/багатократне вживання вказаного прислівника спонукає до глибшого розуміння роздумів і міркувань автора.

В тексті роману фіксуємо повтори-підхоплення:

Du und ich. Tereza hatte kein Gespür dafür, daß du und ich vernichtet war. Daß du und ich nicht mehr zusammen auszusprechen war. Daß ich den Mund nicht schließen konnte, weil mir das Herz hineinschlug [там само, с. 158].

Ich saß trotz der Sonne im Zimmer an diesem Sommertag, weil ich unter den Menschen draußen so schnell weinen mußte. Weil ich mich in der Straßbahn in die Mitte des Wagens gestellt hatte, um laut zu schreien. Weil ich aus dem Laden schnell auf die Straße gegangen war, um die Leute nicht kratzen und beißen zu müssen [там само, с. 181].

Наведені приклади є демонстрацією того, як завдяки повторам увиразнюється емоційний стан оповідача.

Спостерігаємо вживання в тексті анафоричного повтору сполучень слів:

Ich kannte die Bettler, die Klagestimmen, Bekreuzigungen und Flüche, den nackten Gott und den lumpigen Teufel, die verkrüppelten Hände und halben Beine. Ich kannte die Irrgewordenen in jedem Stadtteil: Den Mann mit der schwarzen Fliege am Hals, der einen immergleichen dürren Blumenstrauß in der Hand hielt [там само, с. 46].

Ich hörte den Schlüssel in der Tür, Terezas Schritte im Flur, die Zimmertür. Ich hörte Tüten knistern, die Zimmertür, die Küchentür, die Kühlschrantür.

Ich hörte Messer und Gabel klappern, den Wasserhahn rauschen, die Kühlschrantür zuschlagen, die Küchentür, die Zimmertür [там само, с. 160].

Має місце й повний анафоричний повтор частин складного речення (повтор у поданому далі прикладі покликаний підкреслити спустошеність людей, які були надто виснажені, у яких не залишилось сил навіть на те, щоб плакати):

Sie weinten nicht, sie sahen ins Leere. Manchmal suchten sie ihr Taschentuch, bückten sich und wischten den Staub von den Schuhen und banden die Schnürsenkel fester und steckten das Taschentuch wieder ein. Sie weinten nicht, weil sie sich an ihren Wangen keine Arbeit machen wollten [там само, с. 45].

Варто зауважити, що в романі Г. Мюллер зафіксовано й повтори, що використовуються задля посилення симетрії синтаксичних конструкцій, забезпечення структурно-сислової впорядкованості. Частотні повтори сполучників, якими рясніє роман, подекуди покликані створити в уяві читачів цілісну картину хронології подій, що відбуваються. Такі повтори легко й плавно переміщують увагу читачів з одного об'єкта на інший, підкреслюючи й увиразнюючи відношення протиставлення тощо.

Висновки і перспективи. Отже, найпоширенишим повтором у досліджуваному тексті є повний анафоричний повтор, який репрезентує тотожні елементи, що повторюються на початку кількох або багатьох поряд розташованих (сусідніх) речень.

Повтори є необхідною складовою роману Г. Мюллер “Herztier”. Серед засобів стилізації, створення експресії, динамічності, рельєфності тексту, емоційної насиченості, в архітектурі тексту чільне місце посідають повтори.

У тексті, який було обрано для аналізу, повтори виконують акцентуаційну, посилювально-актуалізаційну, експресивно-емотивну, емоційно-увиразнюючу, стверджувальну функції, функції наростання, уповільнення (тривалості) дії/розгортання подій, спонукування до роздумів, створення фону та підтексту, функцію забезпечення впорядкованості та симетрії синтаксичних конструкцій тощо.

Питання функціонування повторів, визначення їх ролі та функцій, проблема класифікації, безсумнівно, потребують глибокого розгляду, що зумовлює і пошук нових підходів, і звернення до застосування різних методів дослідження та методик аналізу. Детальне вивчення різних типів повторів, не лишень анафоричних, а й також епіфоричних, фразових повторів, полісиндетону, анадиплозису тощо, у прозових текстах Г. Мюллер та інших сучасних авторів у порівняльному аспекті становить перспективу майбутніх наукових пошуків.

Список літератури:

1. Бехта І. А., Карп М. А. Мультиmodalні засоби когезії та когерентності у сучасних літературних казках: теоретико-методологічна інтерпретація. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2014. Вип. 13. С. 87–90. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2014_13_24.
2. Воробей Н. М. Текст між генераціями: рецепція творчості Герти Мюллер. *Вісник Львівського університету. Серія філологічна*. 2018. Вип. 67. Ч. 1. С. 130–141.
3. Гальперин І. Р. Текст как объект лингвистического исследования. Москва : Наука, 1981. 139 с.
4. Єфименко В. А. Текстові характеристики потоку свідомості. *Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка*. Київ, 1997. С. 13–18.
5. Котвицька В. А. Репрезентанти лексичної когезії у прозовому тексті (на матеріалі романів сучасних німецьких письменників). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. 2017. Вип. 31(2). С. 62–64. URL : [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_31\(2\)_20](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_filol_2017_31(2)_20).
6. Котвицька В. А. Функціонування тотожних повторів у сучасній німецькомовній художній прозі. *Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених*. Дрогобич, 2018. Вип. 22. Т. 1. С. 69–72. URL : <http://journals.uran.ua/index.php/2308-4855/article/viewFile/166863/166239>.
7. Павлюченко К. Р., Котвицька В. А. Функції лексичних повторів у текстах сучасної німецькомовної прози. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Вип. 39. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2019. С. 63–66. URL : http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v39/part_2/18.pdf
8. Станіслав О. В. Синтаксична когезія як відображення традицій розвитку французького мистецтва ХХ століття (культурологічний аспект дослідження). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Філологія*. Вип. 17. Т. 2. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2015. С. 79–81.
9. Cutting J. *Pragmatics and Discourse*. London, New York : Routledge, 2002. 200 p.
10. Müller H. *Herztier*. Roman / Herta Müller. Reinbek bei Hamburg : Rowohlt Verlag GmbH, 1999. 253 S.

Kotvytska V. A. ANAPHORIC REPETITIONS IN THE NOVEL “HERZTIER” BY HERTA MÜLLER: THE STRUCTURE AND FUNCTIONAL LOAD

The present paper explores the functioning of anaphoric repetitions in written discourse. The author analyzes the use of anaphoric repetitions of individual words and word-phrases in the novel by German-speaking writer Herta Müller „Herztier“/„Heartbeast“ (translated into English as „The Land of Green Plums“).

The general views of the linguists on mechanisms for ensuring the coherence and integrity of the text are analyzed. Repetition is an important means of achieving coherence and unity of the text. This is one of the text-forming tools involved in the production of text.

Among the means of stylization, the creation of expression, dynamism, picturesqueness of the text, emotional saturation, in the architecture of the text of H. Müller’s novel repetitions occupy a prominent place. It was found that complete anaphoric repetition (one that represents identical elements that are repeated) is the most common repetition in the studied text.

The functions of the detected repetitions are characterized. It is established that in the text of the novel repetitions perform accentuation, reinforcing-actualizing, expressive-emotional, affirmative functions, functions of growth, slowing down of action / unfolding of events, stimulation of reflections, creation of background and subtext, function of providing order etc.

The author emphasized that the problem of the functioning of different types of repetitions needs systematic study. The problem of the functioning of different types of repetitions, not only anaphoric, but also epiphoric, phrasal repetitions, polysyndeton, anadiplosis etc. in the novel „Herztier“ by Herta Müller and other contemporary authors in a comparative aspect, its theoretical understanding requires the coverage of different aspects, which may be important for researching the repetitions in the future studies.

Key words: Herta Müller; repetition, anaphoric repetition, function, cohesion, text, novel, prose.